

İBNÜ'L-MÜSENNÂ

(ابن المنني)

Ebû Mûsâ Muhammed
b. el-Müsenâ
b. Ubeyd el-Anezi
(ö. 252/866)

Hadis hâfızı.

167'de (783-84) Basra'da doğdu. Bir ara felç geçirdiği için "Zemîn" lakabıyla anıldı. Basra ve Bağdat'ta Mu'temir b. Süleyman, Muhammed b. Ca'fer Gunder, Velîd b. Müslim, Hâlid b. Hâris, Muâz b. Muâz, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî gibi muhaddislerden hadis rivayet etti. Kendisinden *Kütüb-i Sitte* imamı, Ebû Zû'r'a er-Râzi, Bakî b. Mahled, Ebû Hâtîm er-Râzi, İbn Ebû'd-Dünyâ, Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Huzeyme ve diğerleri rivayette bulundular.

İbnü'l-Müsenâ için Yahyâ b. Maîn sika, Zühî hüccet, Ebû Hâtîm er-Râzi ve Sâlih Cezeze sadûk, Ebû Arûbe sebt terimlerini kullanmış; Hatîb el-Bağdâdî'nin de onu sika, hâfız ve sebt diye övdüğü, diğer bir rivayete göre ise sadûk dediği belirtilmiştir. İbnü'l-Müsenâ'nın bazı âlimlerce bu kadar güvenilir bulunmayıp ta'dîlin bir alt mertebesine indirilmesinde, namazda sûtre kullanılması ilgili bir hadiste geçen, "Hz. Peygamber, önünde mızrak (aneze) olduğu halde bize öğle ve ikinci namazını kıldırdı" (Buhârî, "Şalât", 17; Müslim, "Şalât", 250) cümlesindeki "aneze"den hareketle, "Biz şerefli bir kabileyiz, Peygamber bize doğru yönelerek namaz kıldı" şeklinde nükte yapmasının tesiri olduğu söylenmektedir. Nesâî, onu "lâ be'se bih" diye nitelendirmekle beraber hadisleri topladığı kitabında değişiklikler yaptığını söylemiş, İbn Hibbân kitabından okuyarak hadis rivayet ettiğini, bazı güvenilir râvilerden rivayette bulunduğunu ve adının uydurma hadislerin isnadında yer aldığını belirtmiştir. Ancak bu eleştiriler onun güvenilirliğini zedeleyecek kadar önemli sayılmadığından râvilerin tenkidinde görüşlerine başvurulmasına engel teşkil etmemiştir. İbnü'l-Müsenâ'nın çok sayıda kitap yazdığı kaydedilmekle beraber kaynaklarda bunların adları belirtilmemiş, 114'ü *Şahîh-i Buḥârî*'de, 837'si *Şahîh-i Müslim*'de olmak üzere *Kütüb-i Sitte*'de rivayetleri yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Şalât", 17, "Hac", 41, "Megâzî", 44; Müslim, "Şalât", 250, "Hac", 37; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 44; Tirmizî, "Hac", 30; a.mlf., *el-İlel* (es-Sünen içinde, nşr. Ahmed M. Şâkir v.dğr.), Kahire 1382/1962, V, 752; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel* (Koçyiğit), II, 115, 289, 290, 294-295; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hibbân, *el-Mecrûḥîn*, I, 119, 306, 309; II, 34, 191, 236, 261; Kelâbâzî, *Ricâlu Şahîhi'l-Buḥârî*, II, 682; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, III, 283-286; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), II, 250; İbnü'l-Esir, *el-Lûbâb*, II, 362; Zehebî, *Tezkiretû'l-huffâz*, II, 512; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 123-126; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, IV, 24; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 384; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 11; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 425-429; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 27, 65, 66, 302; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 18; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 248.

ALİ TOKSARI

İBNÜ'L-MÜSLİME, Adudüddin

(عبد الدين ابن المسلمة)

Ebû'l-Ferec Adudüddin Muhammed
b. Abdillâh b. Hibetillâh
b. el-Muzaffer b. el-Müslime
(ö. 573/1178)

Abbâsî veziri.

514'te (1120) doğdu. Ataları Abbâsî Devleti'nin divan hizmetinde bulunmuş, dedesinin dedesi Reîsürrüesâ Ebû'l-Kâsım Ali İbnü'l-Müslime 1045-1059 yıllarında, oğlu Ebû'l-Feth el-Muzaffer ise 1083'te bir süre vezirlik yapmıştır. Ailenin VI. (XII.) yüzyıldaki mensupları soylarını İbnü'l-Müslime'ye değil Ebû'l-Feth el-Muzaffer'e nisbet etmişlerdir. İbnü'l-Müslime'nin babası Ebû'l-Fütûh İzzeddin Abdullah, Halife Muktefî-Liemrillâh'ın üstadüddârı olarak görev almıştı. Öğrenimini Bağdat'ta tamamlayan İbnü'l-Müslime, Ebû'l-Kâsım Hibetullah b. Hüseyin, Ubeydullah b. Muhammed el-Beyhaki ve Zâhir b. Tâhir eş-Şihâmî'den hadis dinledi. Bir rivayete göre babasının ölümünden (549/1154) sonra onun yerine üstadüddâr tayin edildi. Bu dönemde Bağdat'ta mezhepler arası rekabetin siyasi hayat üzerinde büyük etkisi vardı. On altı yıl vezirlik yapan Ebû'l-Muzaffer İbn Hübeyre Hanbelî mezhebine mensuptu. Vezirlikte gözü olan İbnü'l-Müslime'nin tarafını tutan zengin aileler genellikle Şâfiî ve Hanefî idiler. Vezir İbn Hübeyre, Halife Muktefî'nin Selçuklular'a karşı vazgeçilmez bir müttefikiydi. Muktefî 555 (1160) yılında ölünce İbn Hübeyre görevinden istifa etti. Ancak yeni halife Müstencid-Billâh tarafından tekrar vezirlik makamına getirildi. İbn Hübeyre bu dönemde vergile-

ri arttırmak için çeşitli yollara başvurdu. Muhtemel tepkileri önlemek için Hanefî olan Kâdîlkudât Ebû'l-Hasan Ali b. Dâmegânî'yi makamından uzaklaştırdı. 556 (1161) yılında âni bir kararla mukâtaa uygulamasında değişiklik yaparak bu kapsamdaki bütün toprakları haraç vergisine tâbi tuttu.

İbn Hübeyre'nin uygulamaları ve Hanbelîliği zorla kabul ettireceği endişesi halkı ve Hanbelî olmayan devlet adamlarını huzursuz etmekteydi. Bu sebeple oluşan muhalefet cephesinin başını Bağdat'ın nüfuzlu ailelerini temsil eden İbnü'l-Müslime çekmekteydi. Halife Müstencid, İbn Hübeyre'nin gücünü zayıflatarak dengesi sağlamak amacıyla İbnü'l-Müslime'yi desteklemeye başladı. İbn Hübeyre'nin 560 (1165) yılında beklenmedik bir anda ölümü üzerine ailesinin bütün mensuplarını tutuklattı. İbnü'l-Müslime de vezirliği ele geçirmek için kendisine rakip olarak gördüğü İbn Hübeyre'nin oğlu İzzeddin Muhammed'i öldürttü. Diğer oğlu Şerefeddin Zafer ile mukâtaa vergilerini toplamakla görevlendirdiği İbn Hamdûn da İbnü'l-Müslime'nin entrikaları sonucu 562'de (1167) hapiste ölü bulundular. Vezir olmayı bekleyen İbnü'l-Müslime'nin bu faaliyetleri Halife Müstencid'i rahatsız etti. Bağdat'ta hiçbir sosyal tabanı olmayan Vâsıt'ta görevli Şerefeddin Ebû Ca'fer Ahmed İbnü'l-Beledî'yi vezirlik makamına getirdi (563/1168).

İbnü'l-Beledî, Halife Müstencid'in tam desteğini alarak Bağdat'ın nüfuzlu aileleri üzerinde ağır bir baskı uygulamaya başladı. İbnü'l-Müslime ile Emîr Kutbüddin Kaymaz, Müstencid'in vezire kendilerinin katli için izin verdiğini duyunca Velihaht Hasan b. Müstencid ile temas kurdular ve halifenin öldürülmesi konusunda onunla anlaştılar. Müstencid bir hileyle katledildi. İbnü'l-Müslime vezirliği kendisine, üstadüddârlığı oğlu Ebû'l-Fazl Ubeydullah'a, emîrû'l-askerliği yine Kutbüddin Kaymaz'a vermesi şartıyla Hasan b. Müstencid'i halife ilân etti. Hasan 566 (1171) yılında Müstâzî-Biemrillâh lakabıyla Abbâsî tahtına geçti.

Yeni halife, İbnü'l-Müslime'ye Adudüddin lakabını vererek vezâret makamına getirdi (9 Rebülâhîr 566 / 20 Aralık 1170); ayrıca bütün iktâ gelirini ona tahsis etti. İbnü'l-Müslime ilk iş olarak, İbnü'l-Beledî'nin Bağdat'ın yüksek düzeydeki insanlarıyla doldurduğu hapishaneleri boşalttı. Halifeyi memnun etmek için vergileri arttırdı. Hanbelî mezhebine mensup olmayan kişilere de bürokraside görev ver-